

BALTĀ ĀMUĻA (*VICSCUM ALBUM*) IZPLATĪBAS DINAMIKA GAVIEZES PAGASTĀ

Ineta Dzalba

Liepājas Universitāte, Dabas un sociālo zinātņu fakultāte; Liepāja, Lielā iela 14, LV-3401; e-pasts: ineta_21@inbox.lv

Gaviezes pagastā veikta baltā āmuļa (*Viscum album*) atradņu (atradnes lielums 0.25 km²) inventarizācija un kartēšana 500 x 500 m tīklā. Pirmo reizi āmulis Gaviezes pagastā atrasts 1901. gadā *Mazajā mežā*, kopš tā laika pagasta teritorijā ir vērojama pakāpeniska atradņu skaita pieauguma tendence. Līdz 2000. gadam atradņu skaita pieaugums ir neliels – 0.2 atradnes gadā, bet ļoti strauja āmuļa ekspansija ir notikusi pēc 2000. gada, kad atradņu skaits ir palielinājies par 4.6 atradnēm gadā. Atradņu skaita straujais pieaugums ir saistīts galvenokārt ar klimatisko apstākļu (siltās ziemas) maiņu.

Raksturvārdi: *Viscum album*, āmuļa augšanas vietas, atradnes, kartēšana, Gavieze, Latvija

IEVADS

Pašlaik Dienvidrietumlatvija (Liepājas rajons) ir āmuļiem bagātākais reģions Latvijā. Baltais āmulis izplatīts Rucavas, Nīcas, bet visvairāk tieši Gaviezes pagastā. Pirmās ziņas par āmuļa augšanu Gaviezē sniedz Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultātes herbārijs (Вимба 1978), kur glabājas P. Lakševica 1901. gada herbārija vākums Mazā meža masīvā (tagad *Gaviezes āmuļu atradnes* liegums). Līdz 1940. gadam par baltā āmuļa augšanu Gaviezē un tās apkārtnē rakstīja K. Kupfers, E. Jansons un A. Villerts (Kupffer 1925; Jansons 1936; Villerts 1940). Nākamās plašākās norādes par āmuļa sastopamību Gaviezē atrodamas B. Kagaines publikācijās (1980, 1981) un L. Kalnītes maģistra darbā (2006), bet gaviezietes A. Kāles savākie dati par āmuļa izplatību pagastā apkopoti M. Laiviņa apskatā par balto āmuli Kurzemē (Laiviņš 2003).

Pēdējos gados, veicot baltā āmuļa atradņu inventarizāciju Gaviezes pagastā, atklājās aizvien jaunas, līdz šim neuzskaitītas auga augšanas vietas, kas, iespējams, liecina par šīs sugas straujo izplatīšanos. Tāpēc, lai objektīvi analizētu baltā āmuļa izplatīšanās intensitāti pagastā, ir veikta baltā āmuļa atradņu kartēšana.

ATRADŅU INVENTARIZĀCIJA UN KARTĒŠANA

Baltā āmuļa augšanas vietu inventarizācija Gaviezes pagastā veikta 2007. - 2009. gada vēlā rudenī, ziemā un agrā pavasarī, kad kokiem ir nobirušas lapas un skaidri koku vainagā var saskatīt augošu āmuli. Visa pagasta teritorija rūpīgi

apsekota ar maršrutu metodi (pārvietojoties ar automašīnu un velosipēdu), veikta iedzīvotāju aptauja par āmuļa augšanas vietām (Dzalba 2009).

Par noteiktu āmuļa augšanas vietu ir uzskatītas atsevišķas viensētas (arī pamestas mājvietas), atsevišķi klajumā augoši koki vai nelielas koku grupas, vai meža nogabals, kurā aug āmulis. Katrai augšanas vietai ar ģeogrāfiskās pozicionēšanas sistēmu (GPS) noteiktas ģeogrāfiskās koordinātes X un Y.

Visas līdz šim literatūrā publicētās un autores inventarizētās āmuļa augšanas vietas Gaviezes pagastā apkopotas 1. pielikumā. Katrai augšanas vietai dotas koordinātes, vietas nosaukums un gads, kad botāniķi vai arī pagasta iedzīvotāji (parasti mājas īpašnieks) pirmo reizi augšanas vietā ir novērojuši āmulī.

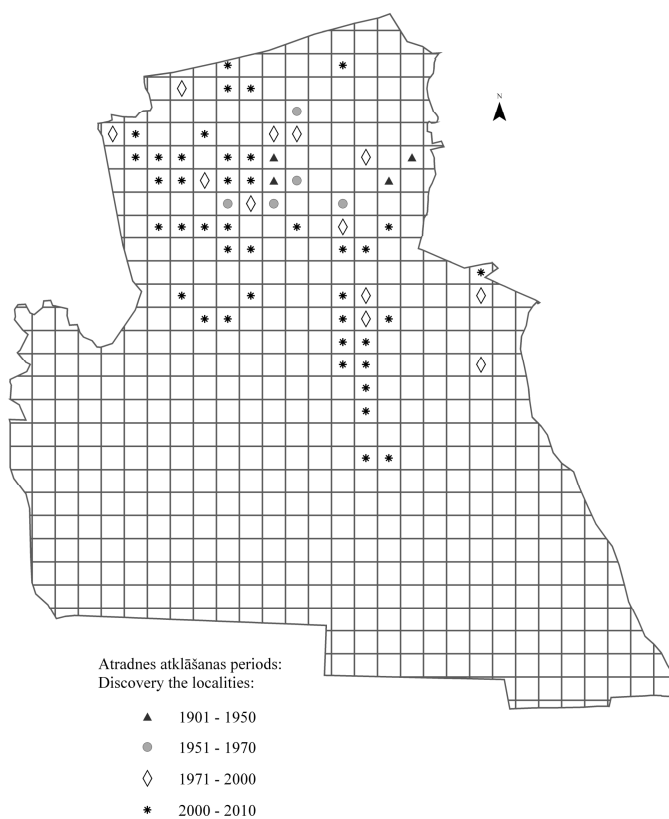
Āmuļa izplatības dinamikas analīzei pagastā 500 x 500 m tīklojumā (LKS-92 koordinātu sistēma) sastādīta āmuļa izplatības karte. Visas āmuļa augšanas vietas, kas atrodas vienā 500 x 500 m kvadrātā tiek uzskatītas par vienu baltā āmuļa atradni (atradnes lielums ir 0.25 km² jeb 25 ha), tādējādi nepārprotami skaidri un objektīvi definējot atradnes lielumu. Āmuļa augšanas vietas pēc to atklāšanas laika ir sadalītas 4 periodos: 1. – līdz 1950. gadam, 2. – no 1951. līdz 1970. gadam, 3. – no 1971. līdz 2000. gadam un 4. – no 2001. līdz 2009. gadam.

Katrā kvadrātā ir fiksēta vecākā zināmā auga augšanas vieta, kartē šie periodi ir parādīti ar atšķirīgām zīmēm. Atradņu kartēšanai izmantota ArcView 8.0 versija.

REZULTĀTI UN DISKUSIJA

Apkopojot literatūrā publicētos materiālus un autores inventarizācijas datus, pašlaik pagastā ir zināmas 108 baltā āmuļa augšanas vietas un 62 baltā āmuļa atradnes (1. pielikums, 1. att).

Līdz 1950. gadam bija ziņas par āmuļa augšanu Mazajā mežā, Attu mājās Mazā meža ielokā un atsevišķos kokos ārpus Mazā meža (4 atradnes, 6 % no atradņu kopskaita). No 1951-1970. gadam āmulis bija zināms vēl 5 jaunās vietās (8 %): dažās lauku mājās, kas atrodas gar Priekules-Grobiņas šoseju Gaviezes centrā (Smēdnieki, Lejnietki u.c.) un pie Tores dzelzceļa stacijas. Jaunu atradņu skaits straujāk pieaudzis pēc 1970. gada (12 atradnes, 20 %): visvairāk blīvāk apdzīvotajā pagasta centrā (Laukmalas, Dārziņi), kā arī lauku mājās pie Mazā meža (Lipšņi, Čakši). Bet visstraujāk jaunu atradņu skaits palielinās pēc 2001. gada, 9 gados no jauna ir uzskaitīta 41 atradne (66 % no atradņu kopskaita). Pēdējos gados visintensīvāk āmulis izplatās uz rietumiem (virzienā uz Grobiņu) un dienvidiem (Susta) no Gaviezes centra.

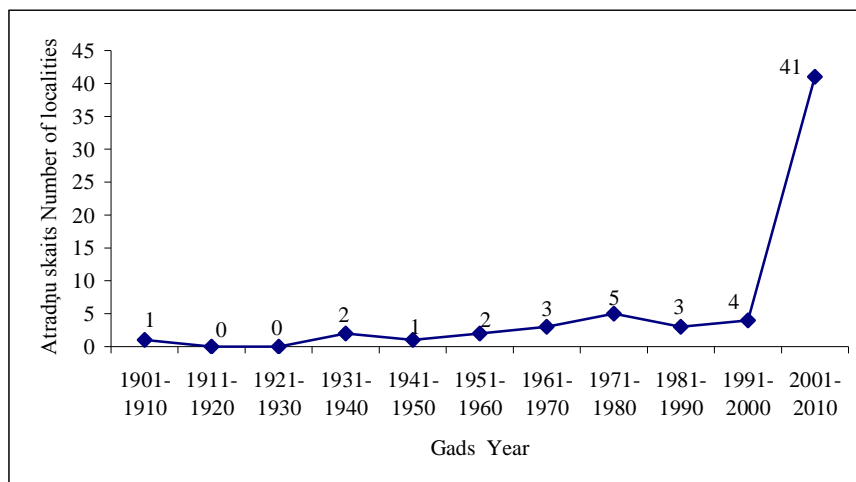

1. attēls. *Viscum album* izplatība Gaviezē (500 x 500 m tīkls)

Figure 1. Distribution of *Viscum album* in Gavieze (grid 500 x 500 m)

Kopš 1901.gada vērojama vienmērīga un pakāpeniska atradņu skaita pieauguma tendence, kaut gan visumā atradņu daudzuma izmaiņas pagastā līdz 2000. gadam ir nelielas (2. att.). 20. gs. (99 gados) atradņu skaits ir palielinājies par 0.2 atradnēm gadā (nedaudz lielāks pieaugums ir pēc 1970. gada – 0.4 atradnes gadā). Pamatojoties uz inventarizācijas materiāliem, ļoti strauja āmuļa ekspansija ir notikusi pēc 2000. gada, kad vidēji gadā pagastā ir parādījušās 4.6 jaunas āmuļa atradnes.

Neapšaubāmi, atradņu skaita straujais pieaugums kopš 2000. gada ir jāvērtē arī kritiski. Iespējams, ka jau 20. gs. otrajā pusē Gaviezes pagastā āmuļa sastopamība bija ievērojami lielāka, nekā pašlaik to rāda mūsu rīcībā esošie dati, tajā laikā botāniķi un vietējie iedzīvotāji vienkārši nepievērsa tik lielu uzmanību šim augam.

2. attēls. *Viscum album* atradņu dinamika Gaviezē

Figure 2. Dynamics of the localities of *Viscum album* in Gavieze

Gaviezes pagasts pašlaik ir bagātākā balto āmuļu izplatības vieta Latvijā, pagasta teritorijā atrodas arī vienīgā baltā āmuļa aizsardzībai izveidotā aizsargājamā dabas teritorija Latvijā – *Gaviezes āmuļu atradne* (saukta arī par *Mazo mežu*), kas izveidota 1977. gadā. Zīmīgi, ka pēdējo gadu laikā āmulis aktīvi izplatās tieši ārpus dabas lieguma, galvenokārt ar cilvēka darbību saistītās vietās. Tas izskaidrojams ar to, ka āmulis ir gaismas prasīga suga, atklātās vietās (atsevišķi augoši koki, dārzi utt.) āmulis ir vitālāks, salīdzinot ar indivīdiem stipri noēnotā vidē mežaudzēs. Arī klimatisko apstākļu maiņa (piemēram, siltās ziemas) veicina āmuļa izplatīšanos.

Ārpus lieguma baltais āmulis netiek aizsargāts, tas aktīvi tiek pat iznīcināts, sevišķi ābeļdārzos. Tāpēc nepieciešama vietējo iedzīvotāju izglītošana (viensētu saimnieki ir gatavi uzklaut informāciju par balto āmuli, taču neatzīst šo sugu par aizsargājamu), lai saglabātu baltā āmuļa populāciju Dienvidrietumlatvijā.

LITERATŪRA

- Dzalba 2009.** *Baltā āmuļa (Viscum album L.) izplatība Gaviezes pagastā.* Bakalaura darbs. Liepājas Universitāte, Liepāja, 78 lpp.
- Jansons E. 1936.** Dabas pieminekļi Latvijā. N. Malta, P. Galenieks (red.) *Latvijas zeme daba un tauta. II. Latvijas daba.* Valtera un Rapas akc. sab. apgāds, Rīga, 321-344. lpp.
- Kabucis I. 2003.** Baltais āmulis *Viscum album* L. G. Andrušaitis (red.) *Latvijas sarkanā grāmata. Vaskulārie augi.* Rīga, 3:196-197.

- Kalnīte L. 2006.** *Baltā āmuļa (Viscum album L.) reģionālā izplatība Latvijā.* Maģistra darbs. Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte. Rīga, 61 lpp.
- Kupffer K. R. 1925.** Grundzüge der Pflanzengeographie des Ostbaltischen Gebietes. *Abhandlungen des Herder-Instituts zu Riga* 1 6:1–224.
- Kagine M. 1980.** Baltais āmulis bargajā ziemā. V. Grāvītis (red.) *Dabas un vēstures kalendārs 1981. gadam.* Zinātne, Rīga, 141-142. lpp.
- Kagine M. 1981.** Baltā āmuļa (*Viscum album* L.) aizsardzība. E. Vimba (red.) *Latvijas PSR floras aizsardzības aktuālas problēmas.* Avots, Rīga, 25-30 lpp.
- Laiviņš M. 2003.** Baltais āmulis *Viscum album* L. Kurzemē. *Ģeogrāfiski Raksti* 9:52-62.
- Villerts A. 1940.** Āmuļi. *Daba un Zinātne* 2:42-47.
- Вимба Э. 1978.** *Viscum album* L. И. Фатаре (ред.) *Хорология флоры Латвийской ССР. Редкие виды растений I группы охраны.* Зинатне, Рига, с. 45-47, 76.

Distribution dynamics of mistletoe (*Viscum album*) in Gavieze parish

Ineta Dzalba

Summary

Key words: *Viscum album*, species localities, mapping, Gavieze, Latvia.

In this paper, the distribution of mistletoe (*Viscum album*) in Gavieze parish (Latvia) was analyzed. An inventory and mapping of the species localities was performed using a 500 × 500 m grid (the size of locality 0.25 km²). The first time in Latvia, *Viscum album* was recorded in Gavieze parish, in *Mazais mežs* in 1901. Since then, the number of species localities has continuously grown. Up to 2000, the increase in number of localities was slow: averagely 0.2 new localities per year, while a rapid expansion of *Viscum album* began after 2000, when the number of new localities increased for 4.6 new localities per year. The significant increase in number of species localities is mostly related to change of climate (milder winters).

1. PIELIKUMS. *Viscum album* augšanas vietu saraksts Gaviezē
Appendix 1. List of the growing sites of *Viscum album* in Gavieze

Koordinātes Coordinates		Vieta Location	Gads Year	Autors Author
Y	X			
6266135	336260	Mežmala	1901	P. Lackschewitz
6266734	336783	Attes	1940	A. Villerts
6266946	333703	Kārklis	1940*	M. Ķestere
6266275	333893	lauka mala	1946*	M. Ķestere
6266589	333589	Dižgūdas	1952*	M. Ķestere
6267566	334363	Kapi	1958*	M. Ķestere
6265799	332794	Smēdnieki	1959*	I. Kurpa
6265553	333810	Lejnieki	1963*	V. Jēkabsons
6265862	335123	Bieznieki	1964*	M. Ķestere
6266129	334277	Gravaines	1969*	E. Cīrulis
6265689	333274	Klētnieki	1972*	J. Iesalnieks
6265490	335011	Sudmaļi	1973*	M. Sēne
6265874	333917	Dārziņi	1974*	D. Veilands
6267340	333980	Lipšņi	1975*	A. Ķepars
6267194	334229	Čakši	1977*	
6266754	335988	Liegums	1977*	M. Ķestere
6266734	336783	Attes	1980	M. Kagine
6263542	335936	Kallas	1982*	S. Jaunzeme
6263422	335973	Preikuri	1982*	A. Bruzulis
6267434	330071	Vēži	1992*	M. Jukšs
6266139	332038	Brūni	1992*	A. Kāle
6268368	331782	Dīkmaļi	1996*	A. Strazdiņš
6265991	333392	Laukmalas	1997	I. Kabucis
6262098	338419	Medņi	1997*	A. Medne
6265564	332604	Māliņi	1998*	M. Jēkabsone
6263722	338442	Znotēni	1999*	Dz. Pēka
6268089	333196	Knīpēni	2001*	A. Kāle
6266882	333491	Alkšņi	2002*	M. Ķestere
6267318	330362	Akseļi	2003*	M. Jukšs
6265675	332879	Centrs	2003*	A. Kāle
6265312	332814	Centrs	2003*	A. Kāle

6265177	332868	Centrs	2003*	A. Kāle
6264896	332741	Centrs	2003*	A. Kāle
6264922	332906	Centrs	2003*	A. Kāle
6264854	332924	Centrs	2003*	A. Kāle
6267591	334075	Vītols	2003*	M. Ķestere
6267450	330080	Vēži	2003	A.Kāle
6266478	331598	Miluži	2003	A.Kāle
6266478	332000	Brūni	2003	A.Kāle
6266495	332410	Bites	2003	A.Kāle
6265884	332905	Smēdnieki	2003	A.Kāle
6265292	332968	Darbnīcas	2003	A.Kāle
6264983	332905	Ceļmala	2003	A.Kāle
6264605	332957	Ūsiņi	2003	A.Kāle
6266493	333143	Mazgūdi	2003	A.Kāle
6265750	333462	Klētnieki	2003	A.Kāle
6265695	333883	Lejnieki	2003	A.Kāle
6265920	333967	Dārziņi	2003	A.Kāle
6266163	334392	Gravaines	2003	A.Kāle
6267427	333980	Lipšņi	2003	A.Kāle
6267280	334244	Čakši	2003	A.Kāle
6266730	333500	Dižgūdas	2003	A.Kāle
6265899	335105	Bieznieki	2003	A.Kāle
6265515	335083	Sudmaļi	2003	A.Kāle
6264933	335125	Sedoli	2003	A.Kāle
6263815	335475	Sīmaņi	2003	A.Kāle
6263690	335960	Kallas	2003	A.Kāle
6263404	335963	Preikuri	2003	A.Kāle
6262175	335405	Kalnavoti	2003	A.Kāle
6264055	338208	Skurbas	2003	A.Kāle
6268610	335415	Lejasdekšņi	2003	A.Kāle
6266113	332803	Bērzi	2004*	A. Budreckis
6263302	332725	Brūveļi	2004*	H. Rozentāls
6266747	330833	Dadzīši	2005*	V. Bērziņa
6266520	331092	Dižkreži	2005*	V. Bērziņa
6263331	332425	Pakalni	2005*	V. Jēkabsons
6265457	334441	Sanderi	2005*	E. Cīrulis
6265807	332831	Gaviezes centrs	2005	L.Kalnīte
6265385	332896	Gaviezes centrs	2005	L.Kalnīte
6266369	331470	Mazkreži	2005	L.Kalnīte

6266546	331090	Dadzīši	2005	L. Kalnīte
6266775	330820	Dižkreži	2005	L. Kalnīte
6267210	330943	Zusnas	2005	L. Kalnīte
6264542	333209	Elkukalni	2005	L. Kalnīte
6263980	333222	Straumes	2005	L. Kalnīte
6268571	332595	Vec_skola	2005	L. Kalnīte
6268414	331779	Dīķmalas	2005	L. Kalnīte
6266119	332760	Bērzi	2005	L. Kalnīte
6266704	332694	Tēraudi	2005	L. Kalnīte
6261745	335881	Kūmas	2005	L. Kalnīte
6262431	335595	Brīvnīeki	2005	L. Kalnīte
6262564	335769	Brīvotāji	2005	L. Kalnīte
6262622	335396	Dūkupi	2005	L. Kalnīte
6264621	335633	Liepas	2005	L. Kalnīte
6264974	335931	Vīksnas	2005	L. Kalnīte
6266604	331736	Milluži	2007	I. Dzalba
6267011	332008	Lileskalni	2007	I. Dzalba
6264703	335065	Krauzes	2007	I. Dzalba
6264718	332833	Sprīdīši	2008	I. Dzalba
6261296	335753	Tamuži	2008	I. Dzalba
6264942	335876	Vīksnas	2008	I. Dzalba
6265033	336047	Rīteņi	2008	I. Dzalba
6266688	332682	Tēraudi	2009	I. Dzalba
6268447	332589	Vecā skola	2009	I. Dzalba
6265341	332201	Pilskalni	2009	I. Dzalba
6265230	331377	Lazdas	2009	I. Dzalba
6265200	331515	Jauniņņas	2009	I. Dzalba
6265618	332511	Ziedulejas	2009	I. Dzalba
6266672	333654	Mednieku tornis	2009	I. Dzalba
6263027	335283	Kapu Iliķi	2009	I. Dzalba
6262737	335327	Sprūdi	2009	I. Dzalba
6261778	335576	Kubili	2009	I. Dzalba
6260240	335642	Sustas skola	2009	I. Dzalba
6260047	336041	Trendes	2009	I. Dzalba
6260079	336273	Birzī apsē	2009	I. Dzalba
6264745	335293	Krauzes_c	2009	I. Dzalba
6263874	331849	Kalvenes	2009	I. Dzalba

* viensētas saimnieka informācija vai literatūras dati (datus apkopojusi autore)

* data from farmstead owners or literature (data summarized by the author)